

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2022

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara $2\frac{1}{2}$

Bammbiri ili li na masiatari a 23.

PFESANI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni SONGO lingedza u vhala bammberi lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda n'waha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.
3. Bammberi heli lo vhumbwa nga KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea	(35)
KHETHEKANYO YA B: Dirama	(35)
KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi	(35)
KHETHEKANYO YA D: Vhurendi	(35)
4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZINWE na DZINWE.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA
Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na n'waha.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na n'waha.
5. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.
6. Tevhedzani ndaela dzo n'walwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.
7. Nomborani phindulo dza nu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammberi la mbudziso.
8. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO INWE na INWE.
9. N'walani nga vhudele nahone zwi no vhone.

ZWI RE NGOMU

Siatari ili li do thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha toḁou dzi fhindula vha songo vḁuya vha vhalala bammbiri loḁhe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	35	5
2. <i>Ho dina one</i>	35	9
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.		
3. <i>Findinkodo</i>	35	13
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.		
4.1 'Vulani mufunwa wanga'	18	17
NA		
4.2 'Dokotela wa mukhuwa nandi'	17	18
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.		
5.1 'Luvhondo lu do wa'	17	20
NA		
5.2 'Ndo tuvha mulovha'	18	22

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: Nganea	1-2	1	
B: Dirama	3	1	
C: Nganeapfufhi	4.1 + 4.2	2	
D: Vhurendi	5.1 + 5.2	2	
PFESANI: Ivhani na vhuṭanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEA dzi tevhelaho:

- *U TSHILA NDI U VHONA* – RN Maḁadzhe
- *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso dzothe dzo ḁisendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1: U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḁadzhe

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswa. Vhulapfu ha phindulo yaḁu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswa dzo no bva kha mafhungo a bugu e na ḁewa, MBUDZISO 1.1 na MBUDZISO 1.2.

1.1 TSHIBVELEDZWA TSHA A

Duvha li kha ḁi vha lenelo nga madekwana a hone, hu vhonala Mashudu e ngomu ngadeni ya ḁuni yawe a tshi khou sheledza miroho. U sheledza u khou sokou sheledzavho, fhedzi muhumbulo wave a u ho khazwo. Tshe Maria a thoma zwa u kola-kola u pfa a sa tou ḁiphina zwavhudi muyani. 5
Zwezwi a tshi khou sheledza, vhatu vhanzhi ndi vha fhiraho nga henefho tsini vha tshi mu humbela muroho. Naho vhatu vhanzhi vho vha vho vhlulela u ya mahayani avho, ho vha hu si na o dzhayaho u fana na Nḁatiso.

'Ndi ri tshinoni tsho fhufhisa!' 'Inwi ni dina u amba nga dzindimi. Bulani ni sa monamoni.' Mashudu u ralo o tou tou pangula ḁevhe. 'Ndi ri Maria vho 10
dzhia!' Mashudu u vhudzisa mbudziso iyi a sa pfesesi uri Maria o dzhiwaho ndi ufho.

'Ee, ndi ri Maria musidzana waḁu vho dzhia vhatannga vha sa liho vhutete nga u shavha u tetemela.' 'Ni ri Maria wanga vho dzhia? Ngoho hu ḁo lila kili. Vhatu vha ḁo pfa hu tshi pfi ndo la muthu. Hone o dzhiwa nga nnyi?' 15
Mbudziso iyi na u bva a i tsha tou bva zwavhudi. Mbilu yo no ḁala izwi na zwila.

1.1.1 Ndi nnyi a re ngadeni mafhungoni aya? (1)

1.1.2 Ndi tshini tshi no ita uri Mashudu a songo tou ri fombe kha zwine a khou ita? (1)

- 1.1.3 T^halutshedzani zwi no khwa^hisedza uri Maria na Mpho vho
thoma u funana mushumoni. (2)
- 1.1.4 Mafhungo a re afho n^htha a wela kha tshipi^hda tshifhio tsha
puloto? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.1.5 Vhambedzani hune Mpho na Mashudu vha fana hone no sedza
kutshilele kwavho. (2)
- 1.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo n^hekedzwaho.
Vhushaka vhu re vhukati ha Mashudu na Maria ndi ha ...
A munna na musadzi.
B khaladzi na khaladzi.
C dzikhonani.
D vhafunani. (1)
- 1.1.7 Muanewa dendele kha nganea iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo
ya^hu. (2)
- 1.1.8 Ndivho ya mu^hwali ya u sumbedza Mpho hu ene o vhulahisaho
Mashudu ndi ifhio? (2)
- 1.1.9 No sedza nyito dza kha nganea iyi, ni vhona bulayo lo iteaho
buguni li tshi tendisea naa? Tikedzani phindulo ya^hu. (2)
- 1.1.10 Ni vhona vhu^hdifari ha Mpho mushumoni vhu tshi nga tu^htuwedza
vhaswa u tev^hela bu^hdo la vhu^hdokotela naa? Ndi ngani ni tshi
ralo? (2)

NA

1.2 TSHIBVELEDZWA TSHA B

U gidima ha golo¹i iyi ine ya khou ya mu²dini wa Mpho ndi zwi³nwe-vho. Henefha hune ya ya ngei na ngei, ngen⁴o na ngen⁵o! Buse line ya dubisa lo vha li si li⁶tuku. Na u ima ha hone, ndi u tou swenda. Zwi⁷tukana zwi tshi i vhona yo ima afha ha Mpho, na zwone zwa ri zwi tou funa zwone. Zwa gidima zwi tshi ya henengei u tou divhonela nga ma⁸to. Golo⁹i iyi yo vha i na Vho Maano na Aifheli. U tsa goloini, vho mbo di dzhena nduni. Hu si kale, vha vha vha tshi bva na Mpho, tho¹⁰ho yo sedza fhasi. 'Nga vhanna! Ndi Dzwaini na Dugudzha naa?' Muambi ndi Mpho. 5

'Ee! Ndi ri¹¹ne rhodokotela.' Muambi ndi Dzwaini.

'Mulandu ndi mini no no namela golo¹²i ya mapholisa?' Mpho u vhudzisa mbudziso iyi mabiko a tshi tou shuluwa kha tshifha¹³tuwo. 10

'Nne ndi vho tou ri ngavhe ri songo vhuya ra t¹⁴anganedza khumbelo yavho ya u vhulaha Mashudu.' Muambi ndi Dzwaini.

'Naa matsina no farelwa u vhulaha Mashudu?' 'Izwi a no ngo nnyambulula vha¹⁵thangga?' 15

'U farwa hashu zwi khou ambavho u farwa ha vhone.' Mufhinduli ndi Dzwaini. Dugudzha nga ngei thungo u vhonala o farelela lu¹⁶taha.

'Ndi hone no nthengisa vha¹⁷thangga.'

- 1.2.1 Golo¹⁸i afho mafhungoni i khou ya ngafhi? (1)
- 1.2.2 Ndi golo¹⁹i-de yo buliwaho mafhungoni aya? (1)
- 1.2.3 Talutshedzani zwi no sumbedza uri Mpho o vha o swifhalelwa mafhungoni aya. (2)
- 1.2.4 Nda²⁰tiso o olwa sa muanewa wa mvumbo-de buguni iyi? Tikedzani phindulo ya²¹nu. (2)
- 1.2.5 Talutshedzani dzina la bugu iyi 'U tshila ndi u vhona' no livhanya na zwiito zwa Mpho. (2)
- 1.2.6 Khu²²dano vhukati ha Mashudu na Mpho yo vhangwa nga mini? (2)
- 1.2.7 Sumbedzani fhethuvhupo na tshifhinga zwo bveledzwaho kha nganea iyi. (2)

- 1.2.8 Muhumbulo muhulwane wa u shumisa dokotela Mpho buguni iyi ndi ufhio? (2)
- 1.2.9 Masiandaitwa a u sa fhulufhedzea kha lufuno ndi afhio? (2)
- 1.2.10 Arali hu inwi Mpho we a wana musadzi wawe e na Mashudu nduni yawe no vha ni tshi nga ita mini? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- [35]

MBUDZISO 2: HO DINA ONE – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḍo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 2.1 na MBUDZISO 2.2.

2.1 TSHIBVELEDZWA TSHA C

O ri u pfa zwa khii dza goloi a mbo ḍi sokou dzii sa pala ya muḍagasi muṅhannga. Hu u ya phanḍa zwa konḍa, he u humela murahu na zwone zwa konḍa.

Mukegulu vho tou fhedza vho ḍa hune a vha hone. Vha tshi swika vha ṅetshedzela tshanḍa uri vha ṅanganedze khii. 5

'Helia ḷigoloi ḷo mbo ḍi bva mulinga ḷa mbulumbuwa ḷa wa ḷa swa.'

'Mini! Na zwino khamusi ni khou tou ita miswaswo. Goloi ye ra vhea fhulufhelo ḷothe khayoy fhanoy muḍini uri i ḍo ri thusa. Ambani zwiṅwe mutukana!' Vha khou ralo Vho Olga vho raffhela Ngeletshedzo maṅo. Luḷa lunako lwavho lwa ralo u vilinganywa nga honohu u sinyuwa havho, Naho maṅo avho o hula lwo linganaho, hezwi musi vho sinyuwa o vha a tshi shanduka a tshilumanamana. Mukegulu vthane muvhili wavho a u vhone u tshi nga neta naho hu nga zwiliwa zwa ano maḍuvha. Naho vhe vha maḍuvha, nnyi na nnyi o vha a tshi ri o vha lavhelesa a zwi vhona uri kaleni havho vho vha tshi tou vha dzuvha. 10 15

'Nahone ḷo vha ḷi si tsha fanelana na zwine uno muḍi wa vha zwone. Fhano hu ṅodea ḷigoloi ḷavhudi nahone ḷa ḍzina. Hu si TŌYOTA dza vhasiwana. Vha vhe vha tshi khou dzudzanya mihumbulo vha ṅavhanye u renga iṅwe goloi yavhudi.'

- 2.1.1 Khii afho mafhungoni ndi dza mini? (1)
- 2.1.2 Ndi mini tshi no ḍisa ṅḍaḍo kha mukegulu afho mafhungoni? (2)
- 2.1.3 Ṽalutshedzani zwi no khwaṅhisedza uri Ngeletshedzo o vha a tshi nyadza mme awe? (2)
- 2.1.4 Mafhungo are afho ṅṅha awela kha tshipiḍa tshifhio tsha puloto? (1)

- 2.1.5 Vhambedzani hune Osbon na Musuku vha fana hone no sedza kutshilele kwavho? (2)
- 2.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo \hat{n} ekedzwaho.
Vhushaka vhu re vhukati ha Osbon na Musuku ndi ha ...
- A murathu na mukomana.
B khaladzi na khaladzi.
C muzwala na muzwala.
D dzikhonani. (1)
- 2.1.7 Muaneva dendele kha nganea iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo ya \hat{n} u. (2)
- 2.1.8 Ndi khudano ya lushaka lufhio yo vha ho hone vhukati ha Ngeletshedzo na Veronica? Tikedzani phindulo ya \hat{n} u. (2)
- 2.1.9 Nga kuvhonele kwa \hat{n} u muniwali u khou sumbedza zwifhio nga u shumisa Veronica sa mubvumbedzwa o thanyelaho thungo. (2)
- 2.1.10 Ni vhona vhudifari ha Ngeletshedzo ho shela mulenzhe kha lufu lwa mme awe naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

NA

2.2 TSHIBVELEDZWA TSHA D

'Goloi ya tsilu lanu kheyo.' U khou ralo Sibongile a tshi khou sumbedza Veronica Hummer H2 ya muvhala mutswu. Veronica o tou diakhamala a tshi khou fhufha nga dakalo.

'Khei ila goloi, ngoho u do bvisa yothe muthannga. Ndi nga ndi a mu vhona o takala.'

5

'I sedzeni nga vhuronwane ni ri vhudze mafhungo. Tsho, a thi athu ni divhadza kha:Network.' 'Pfarelo vhashumisani ndi khou humbela uri ni sendele ngeno tsini.' O ri u ralo Sibongile vhothe vha sendela nga u bonya ha liito Vho mbo di ita danga Veronica a sala vhukati na ila Hummer. A ene Sibongile a tshi isa phanda: 'Muta wo aluwa vhashumisani, hoyu u bva namusi ndi murado washu lwa tshiofisi. Madzina awe nga vhudalo u do amba namusi henefha. Ndi ene we nda ni gavhela uri u na kushumo nga hangei kha la Limpopo. Hei Hummer i do ri thusa u phetha hokwo kushumo. Veronica, tshifhinga ndi tshawe.'

10

'Hoo, nne ndi pfi Veronica sa zwe vhatu vha pfisa zwone. Tshifani tshanga ndi Ramagwedzha. Ndo alutshela kha la Limpopo ndi tshi dzula na makhulu wanga. Fhano Soweto ndi hune vhabebi vhanga vha dzula hone. Na nne u thoma zwino nga uri ndo fhedza u niwala mulingo wa gireidi 12 ndi do vha ndi tshi wanala fhano. Ndo livhuwa.' O ri u fhedza u didivhadza vhashumisani vha mu khada vha tshi mu kuvhatedza nga muthihi nga muthihi. Sibongile o vha ene wa u fhedza he a gomeda nga u mu mama shama.

15

20

- 2.2.1 Ndi goloi-de ye Sibongile a sumbedza Veronica? (1)
- 2.2.2 Mafhungoni a re afho ntha tsilu hu khou ambiwa nnyi? (1)
- 2.2.3 Talutshedzani zwi no sumbedza uri Veronica u kha madakalo. (2)
- 2.2.4 No sedza tshaka dza vhaanewa Veronica o olwa sa muanewa wa lushaka-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 2.2.5 Talutshedzani dzina la bugu iyi 'Ho dina one' no livhanya na zwiito zwa Ngeletshedzo. (2)
- 2.2.6 Thasululo ndi tshinwe tsha zwipida zwa puloto, talutshedzani zwo bvelelaho kha thasululo ya nganea iyi. (2)
- 2.2.7 Mafhungo a nganea iyi a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 2.2.8 Muhumbulo muhulwane wa u shumisa Veronica wa mufumakadzi kha u dziedza Ngeletshedzo ndi ufhio? (2)
- 2.2.9 Ni vhona vhugevhenga vhu na mbuelo? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.10 Arali hu inwi Ngeletshedzo we a fhurwa tshelede i si na vhukono nga Veronica no vha ni tshi ḁo ita mini? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
[35]

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3: FINDINKODO – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 3.1 na MBUDZISO 3.2.

3.1 TSHIBVELEDZWA TSHA E

(Ofisini dza Lihoro la Lushaka. Nga masiari, hu vhonala tshigwada tsha vhathu vha lihora ili)

DE WIT:	Vho Coetzee a vha tsha do vha na riṅe.	
MURADO 1:	Mulandu?	
DE WIT:	Vho vha vho fanela vhe fhano u da u ri nea vhutanzi, vho di tou hana vhe vha nga si kone.	5
MURADO 2:	Vho Coetzee kha vha kwengeledzwe vha vhuye.	
DE WIT:	Ri nga si kwengweledze munna we vhutshilo hawe hothe ha disendeka kha politiki, arali a tshi ri o neta, u vha a khou amba ngoho.	10
MURADO 2:	U bva ha Vho Coetzee zwi do vunda maanda lihora lashu.	
DE WIT:	A thi vhoni zwo ralo, arali zwo ralo mathina a ri nga do kona u bvela phanda, Vho Coetzee vha tshee vho fara lithihi la uri ri omelele kha muvhuso wa mbuelano ya lushaka.	15
MURADO 2:	Line nda todou divha lone asili.	
DE WIT:	Kha li bulwe.	
MURADO 1:	Afha kha dziphurovintsi ri tou ita hani?	
DE WIT:	Na hone ri fanela u bva.	
MURADO 2:	Nangei Kapa Vhukovhela?	20
DE WIT:	Ii!	
MURADO:	Hu tou nga ndi zwiṅalagudu hezwi musi. Ri nga laṅedza hani vhathu vho ri vheaho kha muvhuso wa phurovintsi?	
DE WIT:	U dzula hashu ngomu kha khabinethe heyi zwi do ri vhangela tsira. Ri fanela u bva na kha phurovintsi heila.	25
MURADO 1:	Avha vhe vha ri vhea vhuhosini?	
DE WIT:	Ri fanela u vha talutshedza nga ndila i pfallaho.	
MURADO 3:	Ifhio ndila i pfallaho?	
	<i>(Hu pfala u gungula na u niṅuna.)</i>	

- 3.1.1 Mafhungo ane a khou ambiwa a khou bvelela ngafhi? (1)
- 3.1.2 Ndi zwifhio zwine zwa sumbedza uri Vho Coetzee ndi vha ndeme kha lihoro? (1)
- 3.1.3 Ndi tshini tshine tsha khou netisa Vho Coetzee kha politiki? (2)
- 3.1.4 Muthumukhulu o bveledzwa sa muanewa wa mvumbo-de buguni iyi? (2)
- 3.1.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
Vhuimo ha Vho De Wit kha lihoro ndi ...
- A muñwaleli wa lihoro.
B murangaphanda.
C murado zwawe.
D mufaragwama. (1)
- 3.1.6 Mathakhe a bugu iyi ndi afhio? (2)
- 3.1.7 Ndi mini tshine tsha khou ita uri vhatshena vha si kunde musi hu tshi voutiwa? (2)
- 3.1.8 Aya mafhungo a bugu iyi a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.1.9 Ni vhona vhudifari ha Vho Coetzee vhu tshi tangedzea sa murangaphanda naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.1.10 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga eletshedza vha Lihoro la Lushaka vhane vha khou bva kha politiki? (3)

NA

3.2 TSHIBVELEDZWA TSHA F

SKIET:	<i>(E ethe)</i> Matshelo ndi ðuvha la khetho dza Masipala. Ha, ri do vhona. <i>(No tshifhinganyana)</i> Ônoyu De Wit u imelela nnyi ngauri o no tou dzhena kha u vha hawe murema? Hoyu munna u khou thoma u rengisa lushaka lwa Maafurikanere. Na zwine a amba zwone a zwi pfali. <i>(Hu dzhena Skosana)</i>	5
SKOSANA:	Môre! Môre! Gaan dit goed?	
SKIET:	Môre minister, dit gaan goed, hoe gaan dit met jou?	
SKOSANA:	Random somaar! <i>(Vha a sea)</i> Edzou mmbudza Skiet, u ngafhi Muhulisei De Wit?	10
SKIET:	De Wit? Khayelitsha? <i>(U a humbula. No tshifhinganyana)</i> Minista, hafhu?	
SKOSANA:	U humbula zwone, a thi tsha vha minister.	
SKIET:	Ek is jammer, ek is jammer, minister.	
SKOSANA:	Ek voel jammer vir jou ook.	15
SKIET:	<i>(O akhamala)</i> Wat?	
SKOSANA:	U a vhona houla murangaphanda wau u khou sokou ðinetisa. U khou pwasha vhuthihi ha lushaka lwa Maafurikanere. Vhona, u pesukana hawe Khayelitsha a ho ngo mu vhuisela lukuna, o bva nga dza pfeñe henengei. U a ðivha ndi mini Skiet?	20
SKIET:	Ii!	
SKOSANA:	Muthu mutswu u nga si mu reñge. De Wit kha litshe u rengisa lushaka lwa hawe a lu fhañe a ðutshela u amba mazwifhi phanda ha vathu ngauri vha ðo mu rwa.	25
SKIET:	Eyaa!	
SKOSANA:	Iwe na Klank na Jan khwine ni tshi bva na litsha De Wit a tshi penga e ethe. Pfesesai hafha.	

- 3.2.1 Ndi nnyi ane a khou rengisa lushaka lwa Maafurikanere? (1)
- 3.2.2 Nyofho dzi re na Skiet dzi vhangwa nga mini? (2)
- 3.2.3 Vhukonani ha Skiet na Skosana ho ðiswa nga mini? (2)
- 3.2.4 Ndi ngani Skiet a tshi khou ya lokhesheni dza vharema nga tshifhinga tsha khetho? (2)
- 3.2.5 Talutshedzani uri u pesukana ha De Wit ndi u ðinetisela lifhedzi. (2)
- 3.2.6 Sumbedzani tshipida tsha mathakhe a bugu iyi. (2)

- 3.2.7 U bva phalamenndeni ha vhatshena zwo takadza vharema? Tikedzani phindulo yaḽu (2)
- 3.2.8 Tshi sa fheli tshi a ṭula. Sumbedzani vhungoho ha ḽikumedzwa ḽi no sedza nyito dza vhatshena kha bugu iyi. (2)
- 3.2.9 U sinyuwa ha vhathu kana tshigwada nga murahu ha tshanduko ḽiḽwe na ḽiḽwe zwo tea kana a zwo ngo tea naa? Tikedzani muhumbulo waḽu nga zwo bvelelaho buguni. (2)

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEAPFUFHI dzi tevhelaho:

- 'VULANI MUFUNWA WANGA' – NA Milubi
- 'DOKOTELA WA MUKHUWA NANDI' – LL Mafenya

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi MBILI dze na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswa. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḍo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswa dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 4.1 na MBUDZISO 4.2.

4.1 'VULANI MUFUNWA WANGA' – NA Milubi

TSHIBVELEDZWA TSHA G

A ṭodzimela hafhu. A sedza hafhu, mbilu ya thoma u ita tshigikhikhi tsha musi na mutuli. A ima e dziwilili. A swoṭa maṭo a dovha a ṭodzimela hafhu. Maṭo a mu vhudza uri a hu na zwiṅwe. Vhukuma ndi ngoho. A tshi sedza hafhu a wana hu si na zwiṅwe.

Ndi Vho Dinani munna wa ṅeani. Avha Vho Dinani vha ḍa u ṭolela musadzi wavho ṅeani. Rumu ine vha khou ḍa khayoyi ndi yeneyi ine Laṭani a vha khayoyi. Laṭani o ḍo sala o loḍelelwa nga ngomu rumuni iyi nga ṅeani musi a tshi khou ya u ṭamba shawarani. Izwi ho vha hu u itela uri a no lingedza u ḍa afha rumuni iyi musi ene a tshe o ya shawarani a si dzhene lune a ḍo vhona Laṭani. 5 10

Afha hune Laṭani a vha hone ndi kha rumu ya zwifhaṭo zwilapfulapfu heneḍha Yunivesithi ya Heneḍha. Tshifhaṭo itshi tsho fhaṭwa lwa vhudele lune musi muthu e ngomu a kona u vhona zwoṭhe zwi re fhasi. Musi muthu e rumuni iyi u tou vhona zwoṭhe zwi no dzhena na u bva vhuima zwiendedzi ha tshifhaṭo itshi. 15

ṅamusi Vho Dinani vha tshi khou imisa tshiendedzi tshavho afha fhasi ha tshifhaṭo itshi, Laṭani u khou ḍi vha vhona zwawe.

4.1.1 Munna wa ṅeani o vha a tshi pfi nnyi? (1)

4.1.2 Ndi tshini tsho swikisaho Laṭani afho rumuni? (2)

- 4.1.3 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? (2)
- 4.1.4 Muanewa mulutanyi kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.1.5 Sumbedzani mvumbo ya Vho Dinani kha nganeapfufhi iyi. (2)
- 4.1.6 Thasululo ya nganeapfufhi iyi ni vhona yo bveledzwa zwavhudi naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.1.7 Masiandaitwa ane a nga bvelela kha Neani ro sedza vhudifari hawe vhu si havhudi ndi afhio? (2)
- 4.1.8 Zwe Neani a ita zwa u funana na muñwe munna ngeno o malwa zwi a tangedzea naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 4.1.9 Ndi zwifhio zwe na guda kha nganeapfufhi iyi? (3)

NA

4.2 'DOKOTELA WA MUKHUWA NANDI' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

Vhudokotela hawe a vhu ambi tshithu kha nne. Dokotela ndi divha e wa mukhuwa fhedzi, wa muthu mutswu u di dzula e lone la thavhani.

Zwenezwo a tshi ralo manese vha re henefho tsini vha sumbedza u sa fushea. 'Oo, zwino ni toda uri uyu muisa ndi mu tendele a tshi thathuvha 'misisi' uri a kone u vhona ngoma ya makhuwa?' Neva. U amba maipfi ayo a tshi khou bvisa bibi ye a i gidela nga fola a i funga. A dubisa luvhili na luraru. Lwa vhuña mutsi wa vha u tshi thulidza nga ningo. 5

'Vhone, zwa 'misisi' a zwi tsha shuma. Zwo no bva vhukati ha shango. Na mafhungo hayo a ngoma ya makhuwa a ri na na mushumo nao. Tshine ra toda ndi u tshidza vhutshilo ha hoyu muthu' ndi sisita Mawela a tshi khou lingedza u fanyisela hoyu mukhuwa.' 10

'Ohoho, arali muthu o takala, a tshi khou takalela u vhona ngoma ya mukhuwa u do tou shonela thavhani ya Mposi!' Louw uri u amba izwi a mbo di isa phanda na u dubisa bibi yawe. U bva afho Louw a mbo di lonzili lwa uri a vhidzelwe dokotela wa mukhuwa. Sisita Mawela na ene a si tende-vho. A ri dokotela a hu na muñwe nga ndani ha onoyo o tiwaho leneli divha. Onoyo ndi dokotela Konani. 15

- 4.2.1 Fhethuvhupo mafhungoni aya ndi ngafhi? (1)
- 4.2.2 Ndi tshini tsho vhangaho khudano afho mafhungoni? (2)
- 4.2.3 Muanewa mupikisi kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.2.4 Talutshedzani uri ndi ngani Sisiṅa Mawela o vha a songo fushea nga vhudifari ha Louw? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.2.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ṅekedzwaho.
Ane a khou sumbedza tshiṅalula kha dokotela wa murema ndi ...
- A sisiṅa Mawela.
B Konani.
C Louw.
D Suprithendede. (1)
- 4.2.6 U sa ṅangedza uri dokotela Konani wa murema a nga alafha mukhuwa zwi ni ḍisela muhumbulo ufhio? (2)
- 4.2.7 Thero ya nganeapfufhi iyi ndi ifhio? (2)
- 4.2.8 Ni a tendelana naa na zwe dokotela Konani a ita zwa u litsha mushumo kha nganeapfufhi iyi? (2)
- 4.2.9 Inwi ni vhona zwe suprithendede a ita zwa u ṅoda mulwadze a tshi ongiwa nga dokotela wa mukhuwa zwo vha na mbuelo dzavhudi? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)

ṅHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha ZWIRENDO zwi tevhelaho:

- 'LUVHONDO LU DO WA' – TK Mkansi
- 'NDO TUVHA MULOVA' – TK Mkansi

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 5.1 na MBUDZISO 5.2.

MBUDZISO 5

5.1 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

LUVHONDO LU DO WA – TK Mkansi

- 1 Luvhondo lulapfu sa thavha ya Everest,
- 2 Lwo tou dzii phanda hau,
- 3 Wa tetemela sa lutanga lu madini.
- 4 Biko la elela sa mulambo wa Luvuvhu.
- 5 Phanda na murahu wa wana hu tshi fana,
- 6 Sa zwila Vhaisiraele vhe vhukati ha lwanzhe na maswina.
- 7 Wo hangwa zwe zwa bvelela Yeriko?
- 8 Vhaisiraele vho fhatelwa nda ha luhura?
- 9 Muvhi u u fhatela luvhondo,
- 10 A tshi vhona mitshelo ine Mudzimu a khou dzudzanya.
- 11 A tshi vhona u tshi do vha mukundi wa vhakundi.
- 12 A u netisa wa latela thaula.
- 13 Muya wanu u songo neta,
- 14 Naho hu si na tshi no dzhena,
- 15 Naho hu si na tshi no bva,
- 16 Nga luvhondo lulapfu lwo imaho.
- 17 Naho vhuiwa hu kule,
- 18 Hu sa vhone na tshi linganaho na tsha tshikenzenkeze.
- 19 Magona a tshi dunga, a sa tsha kona u hwala muvhili.
- 20 U songo fholodza mitoro yau.
- 21 U tsini na u swika hayani,
- 22 Maneto a vhuya tshothe,
- 23 Monani nalwo, lu do vhuya lwa wa.
- 24 A hu na masiari, hu songo da vhusiku,
- 25 A hu na tshilimo, hu songo vha na vhuriha,
- 26 A hu na Kanana, hu songo fhirwa nga sogani,
- 27 Lu do wa lwa Yeriko, tenda ni na Khotsi.

- 5.1.1 Luvhondo afho tshirendoni lwo imela mini? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 5.1.2 N[^]eani dzina la figara ya muambo yo shumiswaho kha vese/mutaladzi 3, ni dovhe ni bule thalutshedzo ya hone. (2)
- 5.1.3 Topolani tshiga tsho imelaho zwivhuya kha tshitanza/ndima 3. (2)
- 5.1.4 Sumbedzani raimi ya tshitanza/ndima 3. (2)
- 5.1.5 Musi no sedza vese/mitaladzi 17 na 18, ndi zwifhio zwine murendi a khou khwathisedza zwone? (2)
- 5.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho:
Khaesura yo shumiswaho kha mutaladzi/vese 24 i shuma u ...
- A u awedza muvhali.
B u vhudzisa mbudziso.
C u fhindula mbudziso.
D u pfufhifhadza maipfi. (1)
- 5.1.7 Vhudipfi ha murendi kha tshirendo itshi ndi vhufhio? Tikedzani phindulo ya[^]u. (2)
- 5.1.8 Thuthuwedzo ya murendi kha vhavhali tshirendoni itshi i na zwivhi kana zwivhuya naa? Tikedzani phindulo ya[^]u. (2)
- 5.1.9 Zwine murendi a khou amba tshirendoni itshi zwi a itea kha vhutshilo ha d[^]uvha na d[^]uvha naa? Tikedzani phindulo ya[^]u. (2)

NA

- 5.2 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

NDO TUVHA MULOVHA – TK Mkansi

- 1 Nda humbula mulovha ndi tsengisa mitodzi,
- 2 Wo ntsiela vhusiwana vhuhulu,
- 3 Vho tuwaho na iwe,
- 4 Vho ita.

- 5 Vho fhambana na vhutudzi vhu imisaho mavhudzi,
- 6 Vhakegulu vha a shandulwa khomba dzo vhibvelaho,
- 7 Vhukhanda na hone, vhu a shandulwa khomba dzo vhibvelaho,
- 8 Yawee! Mulovha, vhuya na mihwalo yau.

- 9 Vhuvhava ho da na vhana vhaho,
- 10 Muthu u thukulwa mukulo, li ntha ha thoho,
- 11 Khoṅo dza nṅu ndi tshinembe khambana ya Funzani,
- 12 Naho zwo ralo, u tshi vuwa, u wana thundu dzi tshi ri a pfumelwa.

- 13 Yawee a u vhuyi naa?
- 14 Vhasidzana vha tshi ri u tangana na vhahulwane,
- 15 Vha wa nga lurumbu,
- 16 Vhafumakadzi vho ya nga zwirivha
- 17 Vha tshi kotha.

- 18 Vhasidzana vha tshi ri u sema vhakegulu
- 19 Vha dzhena tshivhamboni
- 20 Ndevhe dza roredzwa a mupfure,
- 21 Hu si zwino, vha no tamba nga u bvula marukhu.

- 22 Vhathannga vha tshi wela,
- 23 U tshi swa vha vhuya vhe vhannanna,
- 24 Vha tshi fara damu, mbilu vha pfa yo rula,
- 25 Dzi a tamba thamu dza ngeyo?

- 26 Hu tshi liwa vhutete,
- 27 Mukhaha hu vhutevhutevhu.
- 28 Zwino tseḁa lo dinea maanda
- 29 Vhuthu ho pfuluwa tshothē.

- 30 Ho sala mulano na mudzhombano,
- 31 Muṅwe na muṅwe o puta ha putululi.
- 32 Uri tshanga ndi tshanga,
- 33 A si na u do la u vhone.

- 5.2.1 Kha mutaladzi/vese 1, ndi maipfi afhio a no sumbedza u lila? (1)
- 5.2.2 Ndi zwifhio zwi vhaihaho murendi kha ndima ya vhuvhili? (1)
- 5.2.3 Ipfi 'mulovha' kha tshirendo itshi li amba mini no sedza kutshilele kwa vhathu? (2)
- 5.2.4 Talutshedzani zwine 'U kotha' kha vese/mutaladzi 17 zwa bvisela zwone khagala? (2)
- 5.2.5 Vese/mutaladzi 21 u ri disela tshifanyiso tshifhio malugana na vhudifari ha vhana vha musalauno? (2)
- 5.2.6 Topolani vese i no amba u dala ha mafhi kha ndima/tshitanza 7. (2)
- 5.2.7 Mutevhetsindo wa tshirendo itshi ndi ufhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.2.8 Ndi ngani murendi o shumisa figara ya muambo ya liedzamuthu, 'Vhuthu ho pfuluwa tshothe'. (2)
- 5.2.9 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u bvedza kha tshirendo itshi. (2)
- 5.2.10 No zwi livhanya na tshirendo itshi, ni vhona vhutshilo ha musalaula vhu khwine kha ha musalauno? Tikedzani phindulo yanu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70